

שיחה לחג שבועות -

”הקדימו נעשה

לנשמע”

מפי הרב חיים אידלס

**השיחה מוקדשת לעילוי נשמת
צפורה בת אשר זליג וביילה צירל זצ”ל**

נעשה ונשמע

אומרת הגמרא (מסכת שבת פח.):

"דרש רבי סימאי: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. וכיון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה, ופירקום. שנאמר ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב".

הזכות בכתרים הייתה במה שהקדימו ישראל 'נעשה לנשמע', בדגש על ההקדמה, ולא רק בעצם אמירת 'נעשה ונשמע'. בדרשה אנו רואים כי קשירת הכתרים נעשתה באופן שכל מלאך קשר ב' כתרים, ואילו בשעת ההורדה כל מלאך הסיר כתר אחד. ודבר זה מצריך הבנה. עוד יש להתבונן בתוכן אמירת 'נעשה ונשמע', מה משמעות 'נעשה' ומה משמעות 'נשמע'.

עוד יש להתבונן בלשון המדרש (שמות רבה פרשה כז סימן ט):

"משל למלך שאמר לעבדיו שמורו לי ב' כוסות הללו והיה דיאטריטא. אמר לו: הוי זהיר בהם עד שהוא נכנס לפלטין היה עגל אחד שרוי על פתח הפלטין נגח העבד ונשבר אחד מהם, והיה העבד עומד ומרתית לפני המלך. אמר לו: למה מרתית? אמר: שנגחני עגל ושבר אחד משני הכוסות. אמר להם המלך: אם כן דע והזהר בשני. כך אמר הקדוש ברוך הוא: שני כוסות מזגתם בסיני 'נעשה ונשמע', שברתם 'נעשה' עשיתם לפני עגל - הזהרו ב'נשמע'".

נמצא על פי דברי המדרש שהקלקול בחטא העגל היה רק בעניין ה'נעשה' ולא בעניין ה'נשמע'. זאת בשונה מדברי הגמרא שכתבה שהפגם בא בשני העניינים הללו ולא רק בכתב ה'נעשה'.

ביחס לעשייה ושמיעה, מעשה וחכמה, אומרת המשנה במסכת אבות משנה (פרק ג משנה ט):

"רבי חנינא בן דוסא אומר... כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת".

ממוצא דבר אנו למדים שהמעשה גדול מן החכמה, שהרי החכמה נתלית במעשה, ולא המעשה נתלה בחכמה. במסכת אבות דרבי נתן (פרק כב משנה א) ישנה הרחבה על משנה זו, שמחברת את המושגים חכמה ומעשה ממש ל'נעשה ונשמע':

"הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת שנאמר 'נעשה ונשמע'".

שאלה זו ביחס שבין מעשה ולימוד נשאלה כבר במסכת קידושין (דף מ עמוד ב):

"זכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול. נענה ר"ע ואמר: תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה".

רואים מדברי הגמרא שהתלמוד, החכמה, גדול מן המעשים. דברים שעומדים בניגוד מובהק לכאורה לאמירה שכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין מעשיו מתקיימים, שמלמדים שהעיקר הוא המעשה ולא התלמוד.

דברי הגמרא עצמם מצריכים ליבון, שהרי אם תכלית התלמוד להביא לידי מעשה אם כן המעשה גדול מן התלמוד, שכל תפקידו הוא רק להכשיר לקראת המעשה הגדול ממנו.

התורה ואומות העולם

אלא שידועים דברי חז"ל (ילקוט שמעוני דברים רמז תתקנא) על הגעת הקב"ה אל אומות העולם להביא להם תורה ולא קיבלוה בשל האיסורים הכתובים בה:

"ה' מסיני בא". כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל לא על ישראל בלבד נגלה אלא על כל האומות. בתחלה הלך לבני עשו ואמר להם: מקבלין אתם את התורה? אמרו לו: מה כתיב בה? אמר להם: "לא תרצח". אמרו לו: כל עצמן של אותן האנשים אביהם רוצח הוא, שנאמר "והידיים ידי עשו", ועל כך הבטיחו אביו "ועל חרבך תחיה". הלך לו אצל בני עמון ומואב אמר להם: מקבלין אתם את התורה? אמרו לו: מה כתיב בה? "לא תנאף". אמרו לו: כל עצמה של ערוה שלהם היא שנאמר "ותהרין שתי בנות לוט מאביהן". הלך ומצא את בני ישמעאל אמר להם: מקבלין אתם את התורה? אמרו לו: מה כתיב בה? "לא תגנוב". אמרו לו: כל עצמן של אביהם לסטים היה שנאמר "והוא יהיה פרא אדם". לא היתה אומה באומות שלא הלך ודבר ודפק על פתחה אם ירצו ויקבלו את התורה".

דברי המדרש מתמיהים שהרי כל המצוות אותן הציג הקב"ה לאומות העולם הינן מז' מצוות בני נח בהן נצטוו אומות העולם, וכיצד זה לא קיבלו מצוות אלו? לכאורה אין זו קבלת התורה החדשה שעתידה להישמע מן השמיים, אלא תורה ישנה שכבר נצטוו עליה מכבר. אם כך מדוע היה צריך הקב"ה לשאול אותם אם יסכימו לקבל מצוות אלו, הלא כבר קיבלו אותן.

התורה והמלאכים

הדברים יתבארו על פי דברי המדרש (שבת דף פח עמוד ב) שמתאר את הויכוח שבין משה רבנו והמלאכים בשעה שעלה משה למרום לקבל תורה:

אומר הגאון מוילנא (אדרת אליהו דברים לב א) שהמצוות באו כנגד גוף האדם פה בארץ. והנשמע שייך ללימוד שהוא מדרגת הנשמחה בלא גוף. במוכן הזה התורה היא חיבור שמיים וארץ - התורה עצמה בשמייים אבל מצוותיה מתקיימות פה בארץ. שיסוד התורה באור עליון מעל כל מה שניתן להשיג ובקצה התחתון שלה היא מתבטאת במעשינו. באמירת 'נשמע' ביטאנו את מה שיש לתורה מדרגת שמיימית עליונה ששייכת רק לאור הנשמה למעלה למעלה מכל מה שיכול להתבטא פה בארץ.

תורה אחת - שמיים וארץ

רק לאור הכרת אורה העליון של התורה, הצד השמיימי שבה צומחים המעשים. במוכן זה יש להבין את מה שהתלמוד גדול מן המעשה (עי' דרוש על המצוות למהר"ל מפראג). אין כוונת הגמרא שהתלמוד מסייע לנו ללמוד על מנת לדעת מה לעשות, אלא שמכח הלימוד העליון השמיימי צומח ובא לידי ביטוי המעשי בארץ מעצמו. אין הלימוד עזר חיצוני לדעת מה לעשות, אלא כיוון שהאדם נדבק בשמייים על ידי לימודו מיד צומח הצמח המעשי שמבטא את הדברים בהופעה ארצית וגשמית. המעשים הארציים הם הופעת התורה פה בארץ, וממילא כדרך שהגר"א הסביר שיש בתורה נשמה וגוף, כך שני צידיה של התורה - הלימוד והמעשה הינם שני פנים של עניין אחד, כך שהמצוות הן ממש גופי תורה. כך מתבארות כל הקושיות שהערנו.

המלאכים בבקשם את התורה לעצמם רצו את הצד השמיימי של התורה, עומק הסודות הנמצאים בתוכה. כפי שלימדנו הרמב"ן שהתורה כולה שמותיו של הקב"ה, ושיש בה צד עליון וצד תחתון. משה רבנו עונה למלאכים - יש לתורה גם קריאה גשמית, עם כל דיניה המעשיים. זוהי טענת משה "מה כתיב בה", מה הוא פשטה של התורה. זאת אומרת שהתורה נועדה להשפיע גם כאן בארץ, לרומם אותנו השקועים בחומר ובארץ. כפי שכותב מרן החזון איש (אגרות חלק א אגרת לז): "ועיקר סגולת התורה להביא את האדם לרוממות עילאה ולהכיר חובתו בעולמו, באה ע"י עמלה של תורה וכל שהאדם מוסיף ביגיעתו מנתק בזה חבלי היצר וממאס בתענוגי ההבלים, ונפשו משתוקקת לרגשי קודש ועונג החכמה, ומתק טהרת הלב".

ז' מצוות בני נח יכולות להיות מצוות מעשיות, כפי שקיבלו עד כה אומות העולם. אך הקב"ה שאלם האם ברצונם לקבל תורה שיש בה ז' מצוות, הוראה אלקית ושמיימית שתבטא עד הארץ. על כך אמרו אומות העולם שאין ברצונם לקיים את מה ש"כתיב בה". לכן הקב"ה בוחן אותם דווקא בדברים הארציים בהם הם כה מתקשים, מתוך רצון שהתורה תעלה אותם למעלה מן המקום בו נמצאים הם עתה בחומריותם.

במוכן זה נבין את הסתירה שבין הגמרא והמדרש האם עם

"ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להם: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?" מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים". אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: החזיר להן תשובה. אמר לפניו: רבוננו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו: אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה, שנאמר "מאחז פני כסא פרשז עליו עננו". ואמר רבי נחום: מלמד שפירש שדי מזיו שכניתו ועננו עליו. אמר לפניו: רבוננו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה - "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", אמר להם: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה - "לא יהיה לך אלהים אחרים", בין הגויים אתם שרויין שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה - "זכור את יום השבת לקדשו", כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה - "לא תשא", משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב בה - "כבד את אביך ואת אמך", אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה "לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב", קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא, שנאמר "ה' אדנינו מה אדיר שמך וגו'" ואילו 'תנה הודך על השמים' - לא כתיב".

מה הייתה מחשבת המלאכים לקבל את התורה, הלא ידעו שלא יוכלו לקיימה? אומר על כך רבנו הגר"א (אדרת אליהו במדבר כב ה) "כי ידוע שהתורה היא גם כן נחלקו לב' עניינים: הא' הוא רוחני, והוא לימוד התורה. והב' הוא קיום מצוותיה, שאינם אלא בארץ. ולכן כשרצו המלאכים שיתן הקב"ה להם התורה רצו שיתן להם הרוחני. והשיב להם משה רבנו 'תורה מה כתיב בה...'. שהם קיום המצוות, שאינם אלא בארץ". הדברים מובנים יותר על פי דברי הרבי מבריסק (משפטים ד"ה ויקח ספר) שיסוד תורה ומצוות הוא סוד הקדמת 'נעשה' ל'נשמע', ש'נעשה' הוא קבלת המצוות על עצמם ו'נשמע' הוא לימוד התורה. בלימוד התורה עצמה ישנם ב' חלקים - לימוד על מנת לדעת מה לעשות ולימוד לשם לימוד. כשעם ישראל הקדים 'נעשה לנשמע' הוא ביטא בכך שאין מטרת הלימוד ('נשמע') בא כהכנה למעשה, אלא כערך בפני עצמו ולכן בא הוא אחרי ההכרזה של 'נעשה'. אם היו ישראל מקבלים את התורה בלא הכרזה זו של 'נעשה' ונשמע' היה עלול להיראות שכל תכלית התורה הוא כאמצעי עבור קיום המצוות. כשעם ישראל מקבל את התורה לאחר אמירת 'נעשה' הרי שמוכח שיש ערך ללימוד התורה כערך עצמי. על כך זכו ישראל לב' כתרים - אחד כנגד המעשה והשני מצד ערך לימוד התורה. זוהי כוונת אבות דר' נתן שחכמה ומעשים נלמד מ'נעשה ונשמע'.

ישראל פגם ב'נעשה' או גם ב'נשמע'. שהרי בגמרא מצאנו שהקב"ה פרק גם את הכתר של ה'נשמע', ואילו במדרש עולה שבכתר זה עליהם להיזהר שלא לפגום. אלא שכפי שהסברנו עם ישראל זוכה לב' הכתרים דווקא מכח הקדמת 'נעשה' ל'נשמע', לכן זכו לב' כתרים - אחד כנגד כל אחד. אך בחטא העגל עם ישראל לא פגם בהכרתו את מעלת התורה כשלעצמה, אלא בקושי לבטא אותה בקיום הגשמי בארץ. לכן בשעת קשירת הכתרים כשעם ישראל זכה להבין שהתורה והמצוות אחד זכו שמלאך אחד קשר להם ב' כתרים. אמנם כעת בפגמם את המבט הזה, יצרו פירוד בין שורש התורה ובין מעשיה בארץ הרי שיש צורך לב' מלאכים שיסירו מהם את הכתרים.

זהו הטעם שבברכת התורה אנו מברכים ב' ברכות: 'לעסוק בדברי תורה' כנגד קיום המצוות, ו'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו' על עצם התורה שנבחרנו מכל העמים לגלות אותה בעולם.

נחתום בדברי השל"ה הקדוש (מסכת שבועות) על דברי הגמרא (פסחים סח): שרב יוסף שמח בחג השבועות באמרו שאלמלא התורה ישנם הרבה 'יוסף' בשוק, אך כעת משניתנה תורה זכה למעלה מיוחדת. שדווקא ב'שוק' בענייני העולם הזה רבים הם ה'יוסף', אבל מי שזוכה לחיות בחיי היום-יום והשוק לאורה של תורה זוכה הוא לאור מיוחד, כלשונו:

"חייב אדם לשמוח בזה החג ביותר, כי הוא יום שזכינו בו לכתר תורה. ובפסחים פרק אלו דברים (סח): "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מר בריה דרבינא יתיב כולא שתא בתעניתא בר מעצרתא ויומי דפוריא כו'. רב יוסף ביומא דעצרתא עביד ליה עגלא תילתא, אמר, אי לאו ההוא יומא, כמה יוסף איכא בשוקא". מכל מקום 'גילו ברעדה' (תהלים ב, יא) כתיב, והשמחה אשר שמח תהיה שמחה רוחנית ולהודות והלל להשם יתברך, שנתן לנו התורה, מתעורר מאד בלבנו להתקדש ולתקן מעשיו ולהיות מוכתר בכתר תורה, לקיים 'והגית בו יומם ולילה' (יהושע א, ח), כי היום הקדוש הזה, הוא יומא דדינא".